



IVAN MRVA

SLOVENSKÉ DEJINY



PRE KAŽDÉHO



PERFECT

SLOVENSKÉ DEJINY

PRE KAŽDÉHO



I V A N M R V A

SLOVENSKÉ DEJINY

P R E K A Ź D É H O



PERFEKT

Text © Ivan Mrva
Photography © author's archive, Perfekt's archive
Design © Lýdia Valter
Slovak edition © Perfekt 2016

Slovenské dejiny pre každého

Text: Ivan Mrva
Fotografie: archív autora, archív vydavateľstva Perfekt
Recenzenti: Ján Lukačka, Ivan A. Petranský

Jazykové redaktorky: Alexandra Cighardová, Dáša Jajcayová
Grafická úprava: Lýdia Valter

Vydal Perfekt, a. s., Cukrová 14, 811 08 Bratislava, ako svoju 746. publikáciu.
Rok vydania 2016
Prvé vydanie
Tlač: KASICO, a. s., www.kasico.sk

Knihu si môžete objednať vo vydavateľstve PERFEKT, Cukrová 14, 811 08 Bratislava,
e-mail: odbyt@perfekt.sk alebo kúpiť v kníhkupectve Vojtecha Zamarovského, Karpatská 7,
811 05 Bratislava 1, alebo na www.perfekt.sk s 30 % zľavou.
Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na www.martinus.sk, www.dibuk.sk,
www.datart.sk a www.prestigio.sk.

ISBN: 978-80-8046-762-3

www.perfekt.sk

Po úspechu rozsiahlej poltisíc stranovej knihy vydavateľstva Perfekt z roku 2015 s názvom *Slovenské dejiny od úsvitu po súčasnosť* sa vynorila vydavateľská potreba a čitateľská požiadavka pripraviť stručné slovenské dejiny.

Úlohy sa zhostil docent Ivan Mrva, ktorý na nevelkom priestore spracoval tému veľmi prehľadným spôsobom. *Dejiny Slovenska pre každého* sú vybavené bohatým ilustračným materiálom, historicky významné udalosti nájde čitateľ na margu každej strany, prehľadné delenie na kapitoly a záverečná chronológia urobila z knihy pomôcku, ktorej to bude svedčať v knižnici intelektuála, študenta i pedagóga. Pomôcka, ktorá je stále po ruke, zorientuje čitateľa v historických udalostiach od úsvitu našich dejín, cez dejiny Uhorska, ktorého sme boli nedeliteľnou súčasťou cez habsburskú monarchiu, Československú republiku i samostatné Slovensko ako súčasť EU.

Posledná kapitola, teda história, ktorú žijeme, je uvádzaná bez komentárov prostredníctvom historických míľnikov, ktoré sa významne dotýkajú našej súčasnosti.

Autor sa podujal na náročnú prácu, ktorú pred istým časom sám charakterizoval takto: „Úlohou historika je uvádzať veci na pravú mieru a dosiahnuť, aby slovenská história dodávala ľuďom to, čo im občas chýba – pocit hrdosti a sebavedomia, ale i pocit zodpovednosti za vlastné chyby.“ Spracoval naše bohaté a pestré dejiny do pomerne útlej knižky, po ktorej bude čitateľ často a rád siahat’.

Vydavateľ

-250 000

prvé stopy prítomnosti človeka (*Homo erectus*) na našom území (Mnešice dnes súčasť Nového Mesta nad Váhom, a Vyšné Ružbachy)

-22 800

vrcholný výtvor mladopaleolitického umenia na Slovensku – Venuša z Moravian

-3500

prvé zemné opevnenia neolitického ľudu v okolí Trnavy (Bučany, Ružindol-Borová, Žlkovce)

-1500

opevnená výšina vybudovaná v staršej dobe bronzovej v Spišskom Štvrtku

-450

penik Keltov zo západu do Podunajska, ich centrom bola Bratislava, kde razili mince



Homo sapiens, kromaňonec, ktorý prenikol do Európy pred 50-tisíc rokmi

Slovensko v období praveku

(do 1. storočia pred Kr.)

Najstarším obdobím ľudstva je staršia doba kamenná – paleolit. Delí sa na starý (–2 milióny – 300 000), stredný (–250 000 – 35 000 pred Kr.) a mladý (35 000 – 8200 pred Kr.). Kedy sa na našom území objavili prví ľudia, nevieme dnes s určitosťou povedať. Ak by sa zachovali kostrové nálezy z Handlovej, mohli by sme snáď súťažiť o svetové prvenstvo. Vrstva, kde ich začiatkom päťdesiatych rokov minulého storočia objavili, bola asi tri milióny rokov stará, nevyšimavosť zodpovedných pracovníkov baní spôsobila, že unikátny nález bol navždy zničený. S oveľa väčšou istotou už môžeme tvrdiť,

STRUČNÝ PREHĽAD PRAVEKÝCH NÁLEZÍSK NA SLOVENSKU



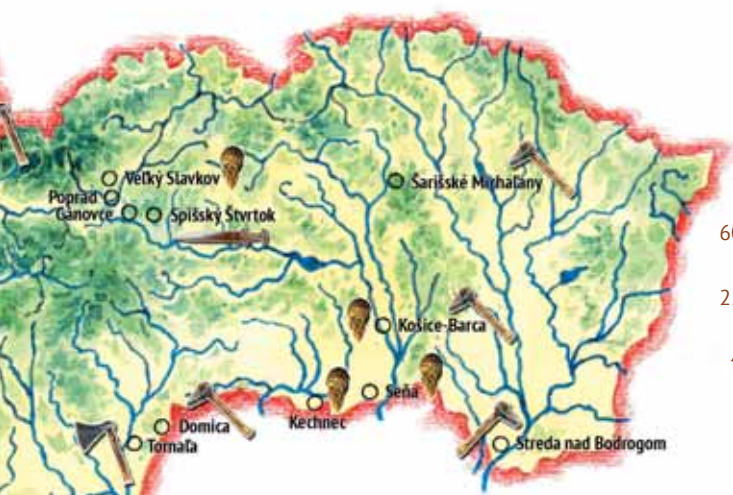
že prvá skupina ľudí na Slovensku žila v poslednom medziľadovom období, na počiatku stredného paleolitu, teda asi pred 250-tisíc rokmi. Praveký človek sídlil v jaskyniach na sprašových terasách pri vodných tokoch, kde bol dostatok lovej zveri, lebo potravu si zabezpečoval lovom, rybolovom a zberom plodín. Rád vyhľadával aj teplé pramene, ktorých je na Slovensku dostatok. Najstaršie stopy po osídlení z doby stredného paleolitu sa našli v Mnešičiach pri Novom Meste nad Váhom, v Seni a Kechnici pri Košiciach. Pozostatky neandertálskeho človeka boli objavené v Gánovciach pri Poprade a v Šali. Do neskoršej fázy stredného paleolitu sú zaradené nálezy z jaskyne Čertova pec pri Radošine, z Bojníc a zo Spiša.

Z doby mladého paleolitu sa zachovala aj najstaršia umelecká pamiatka z územia európskeho kontinentu – soška Venuše z Moravian. Jej vek bol odhadnutý na viac ako 22-tisíc rokov.

Prechodné obdobie medzi paleolitom a neolitom – mladšou dobou kamennou, tvorí mezolit alebo stredná doba kamenná



Najstaršou umeleckou pamiatkou je nález ženského idolu z Moravian. Sedem a pol centimetra vysoká plastika z mamutiého kla je známa ako Moravianska Venuša.



LEGENDA:

-  Staršia doba kamenná
-  Mladšia doba kamenná
-  Doba bronzová
-  Doba železná

CHRONOLOGICKÁ TABUĽKA

600 000	Staršia doba kamenná (paleolit) Starý paleolit
250 000	Stredný paleolit
40 000	Mladý paleolit
8200	Stredná doba kamenná (mezolit)
5000	Mladšia doba kamenná (neolit)
3300	Neskorá doba kamenná (eneolit)
1900	Doba bronzová
700	Doba železná
100 pred Kr.	



*Soška sediacej bohyně
lengyelskej kultúry
z Nitrianskeho Hrádku*



*Hlinená nádoba s nôžkami
z neolitického pohrebiska
vo Svodíne*

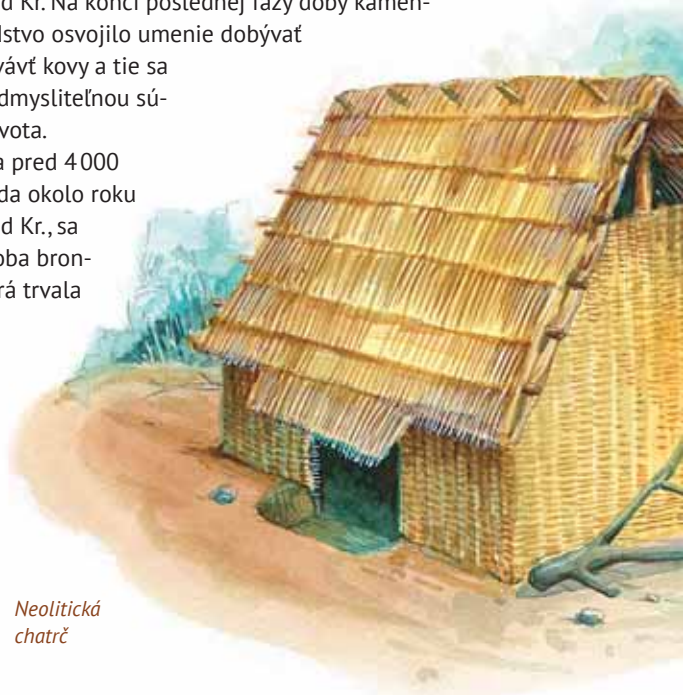


*Keltský náramok
z Chotína*

(8200 – 5000 pred Kr.). V mezolite sa skončila doba ľadová a kontinentálny ľadovec, rozširujúci sa až na severné oblasti Slovenska, definitívne ustúpil. Sídlišká mezolitických ľudí sa objavili na rovinách východného Slovenska v Barci pri Košiciach a v Strede nad Bodrogom. Dôkazom toho, že naše územie bolo už pomerne husto zaľudnené, sú nálezy z tejto doby pod vysokotatranskými štítmi – vo Veľkom Slavkove.

Okolo roku 5000 pred Kr. sa začala mladšia doba kamenná – neolit. Počas neolitu sa človek preorientoval na poľnohospodárstvo a chov domácich zvierat. Začal si tkať odev a dokázal zhotoviť vypaľovanú keramikú. Táto tzv. neolitická revolúcia prispela k podstatnému nárastu populácie pravekého človeka. Neolitickí ľudia postupne osídlili úrodné rovinaté oblasti a vytvorili si rôzne kultúry. Na západnom Slovensku bola rozšírená kultúra s lineárnou keramikou, ktorú vystriedala lengyelská kultúra. Na východnom Slovensku v staršej fáze neolitu dominovala alföldská lineárna keramiká, vystriedaná bukovohorskou kultúrou. Najvýznamnejšie náleziská pochádzajú z Barce pri Košiciach, Nitrianskeho Hrádku, z jaskyne Domica, z Bíne a z Dvorov nad Žitavou. Poslednou fázou obdobia, v ktorom človek používal kamenné nástroje, bol eneolit – neskorá doba kamenná, ktorá trvala do roku 1900 pred Kr. Na konci poslednej fázy doby kamennej si ľudstvo osvojilo umenie dobývať a spracovávať kovy a tie sa stali neodmysliteľnou súčasťou života.

Zhruba pred 4000 rokmi, teda okolo roku 1900 pred Kr., sa začala doba bronzová, ktorá trvala do roku



*Neolitická
chatrč*

700 pred Kr. Charakteristickým pre toto obdobie ľudských dejín je masové rozšírenie bronzových nástrojov a zbraní. Bronz je zliatina medi a cínu približne v pomere desať k jednej. Slovensko bolo veľkým producentom medi, ťažila sa na mnohých miestach najmä v horských oblastiach, aj vo Vysokých Tatrách alebo v Španej Doline neďaleko Banskej Bystrice. Bronzová metalurgia si vyžadovala rozšírenie výmenného obchodu, lebo meď a cín sa nenachádzajú na jednom mieste.

Obchod spôsobil spoločenskú diferenciáciu, na Slovensku vznikajú prvé opevnené sídliská s charakterom hospodárskych a politických centier, ako napríklad v Spišskom Štvrtku. Slovensko bolo v staršej a strednej fáze doby bronzovej (do roku 1200 pred Kr.) pod vplyvom východoeurópskej a krétsko-mykénskej civilizácie, čo prispelo k vzniku samostatnej maďarovskej kultúry.

Masové používanie bronzu vystriedalo okolo roku 700 pred Kr. železo. Bol to začiatok novej éry, nazývanej doba železná, ktorá trvala do 1. storočia pred Kr. Na Slovensku sa železo začalo používať najmä pri výrobe zbraní pod vplyvom nomádskych etník Kimmerov a Skýtov. Znalosť spracovania železa sa neskôr rozšírila na severozápadné Slovensko, kde žil ľud lužickej kultúry.

Mladšia fáza doby železnej sa začala okolo 5. storočia pred Kr. a je spätá s prienikom Keltov na územie západného Slovenska.

Keltské kmene vybudovali veľké politicko-obchodné strediská, nazývané oppidá. Najvýznamnejšie ležalo na území Bratislavy, kde Kelti razili mince s nápismi Biatec a Nonnos. Okolo roku 60 pred Kr. prenikli od Tisy k strednému Dunaju Dáci pod vedením kráľa **Burebistu** a zlomili moc Keltov. Doliny severného aj stredného Slovenska boli vtedy osídlené ľuďmi patriacimi k lužickej kultúre, ktorá prešla do svojej neskorej fázy, nazývanej aj kultúra púchovská. Lužický ľud je považovaný za praslovanský kmeň, rozšírený už pred 3-tisíc rokmi na Slovensku aj v rozsiahlych oblastiach Poľska.



Takto podľa predstáv Rimanov vyzeral typický Kelt



Minca bratislavského typu s nápisom BIATEC



Bronzový meč

-9

Rimania posunuli hranice svojho impéria na stredný tok Dunaja

21

Vaniovo kráľovstvo závislé od Rímskej ríše na západnom Slovensku

70

začiatok výstavby rímskej hranice (*Limes Romanus*) na Dunaji

179

nápis na trenčianskej hradnej skale

375

vpad Hunov do juhovýchodnej Európy, začiatok sťahovania národov



Hranice Rímskej ríše strážili na mnohých miestach takéto opevnenia

V čase expanzie Rímskej ríše k Dunaju jestvovali na severnom Slovensku sídla púchovskej kultúry



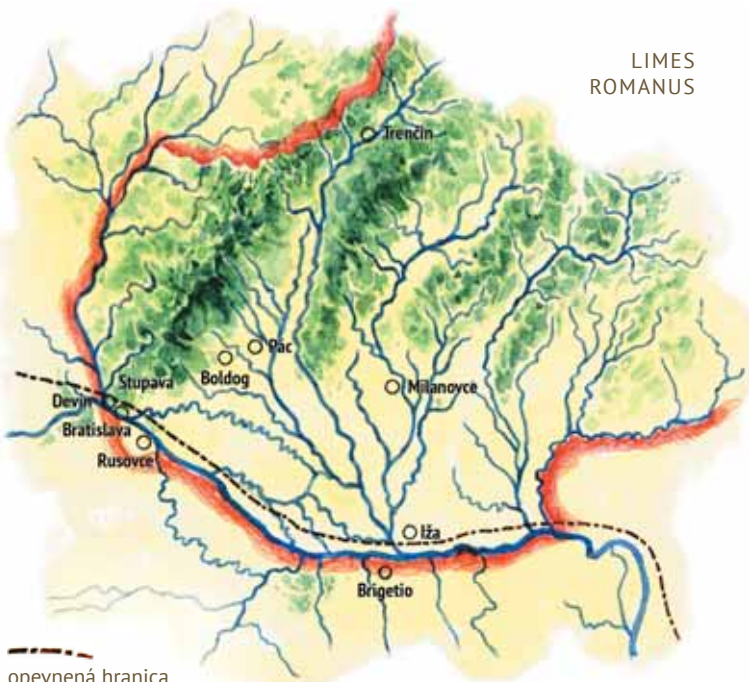
Na hraniciach Rímskej ríše

(1. storočie pred Kr. – 4. storočie po Kr.)

Obdobie, keď sa naše územie dostalo pod hospodársky, politický a kultúrny vplyv Rímskej ríše, nazývame dobou rímskou. Začala sa krátko pred zmenou letopočtu, keď kmene Markomanov a Kvádov pod vedením náčelníka **Marobuda** zničili zvyšky Keltov. V tom istom období prenikli Rimania k Dunaju. Na území dnešného Rakúska zriadili provinciu Noricum a v oblasti Zadunajská provinciu Horná Panónia. V roku 6 po Kr. rímske légie po prvýkrát vstúpili na územie Slovenska a zaútočili na Marobuda. Pod



V 1. storočí sa na našom území objavili rímski legionári



LIMES ROMANUS

opevnená hranica Rímskej ríše

tlakom Rimanov sa Marobudova ríša rozpadla a zvyšky porazených vojenských družín Rimania presídlili na územie medzi Moravou a Váhom. Za kráľa im ustanovili **Vannia**. Centrum od Ríma závislej Vanniovej ríše ležalo na juhozápadnom Slovensku, pravdepodobne v Bratislave. V čase vlády cisára **Vespaziana (69 – 79 po Kr.)** začali Rimania budovať opevnenú hranicu na Dunaji – Limes Romanus. Pred hlavnou líniou dunajskej hranice vznikali do vzdialenosti 40 kilometrov opevnené tábory a stanice. Dôležité oporné body na území Slovenska boli na Devíne, v Stupave, v Iži, v Dúbravke a na mnohých iných miestach, no stopy po nich už dávno zmizli. Najvýznamnejšou pamiatkou na Rimanov sú nálezy zvyškov rímskeho tábora v antickej Gerulate, dnes v Rusovciach na okraji Bratislavy.

V čase markomanských vojen (166 – 180 po Kr.) prenikli rímske légie hlboko na územie Slovenska. V roku 172 spojenci Markomanov – Kvádi zablokovali rímske vojsko v opevnenom tábore pravdepodobne na úpätí pohoria Tribeč a takmer ho zničili. Nečakaná búrka a hromobitie Kvádi považovali za prejav hnevu svojho božstva a obliehanie prerušili. Po ťažkých bojoch sa napokon Rimanom podarilo Kvádov i Markomanov poraziť a ovládnuť ich územie o čom svedčí nápis u roku 179 na hradnej skale v Trenčíne, ktorý bol mocenským strediskom kvádskeho kmeňa.

Počas Markomanských vojen stál na čele rímskeho vojska cisár **Marcus Aurelius (168 – 180)**, ktorý napísal časti svojho filozofického diela Hovory k sebe samému na brehoch Hrona. Plánoval zriadiť nové provincie – Markomániu a Sarmatiu, pričom do druhej mala byť zahrnutá aj väčšia časť dnešného Slovenska. Jeho nástupca **Commodus (180 – 192)** však nepokračoval v úsilí svojho predchodcu a roku 180 po Kr. uzavrel mier. V polovici 4. storočia množiace sa nájazdy barbarských kmeňov vyvolali intenzívnejšiu stavebnú činnosť v hlbšom predpolí hranice. Vtedy vznikli vzdialenejšie stanice v Páci pri Trnave a vo Veľkom Kýre, ale ani nákladne budované opevnenia nedokázali zadržať útoky barbarov. V roku 374 kmene Kvádov a Sarmatov zaútočili z územia Slovenska na Panóniu. Cisár Valentinián I. (364 – 375) v snahe zadržať nepriateľov sa osobne postavil na čelo rímskych légii, ale počas rokovania s poslami Kvádov a Sarmatov zomrel v opevnenom tábore v Brigetiu, ktorý ležal neďaleko Komárna. Po jeho smrti Rimania uzavreli s barbarmi mier a postupne Panóniu a Noricum opustili, čím zanikol aj Limes Romanus.

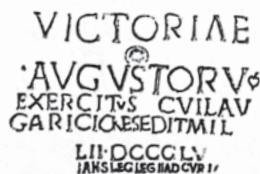
Za viac ako tri storočia trvajúcej existencie rímskej moci v tesnej blízkosti Slovenska plnilo naše územie v dobe vojen funkciu nárazníkového pásma. V mierových časoch zohralo významnú úlohu kultúrneho mosta medzi civilizačnými vplyvmi Rímskeho impéria a barbarskými kmeňmi usadenými v strednej a vo východnej Európe.



Cisár Marcus Aurelius



Rímsky meč



Kópia rímskeho nápisu na trenčianskej skale



Reliéf zo stĺpa Marca Aurelia v Ríme zachytáva epizódu so „zázračným dažďom“, ktorý dodal silu rímskym legionárom počas bitky s barbarmi, ktorá sa odohrala na území Slovenska 11. júna 172

448

východorímsky vyslanec Priskos na ceste k hunskému náčelníkovi Atilovi sa v Karpatskej kotline stretol so Slovanmi

623 – 658

Samo na čele kmeňového zväzu Slovanov

800

vznik Nitrianskeho a Moravského kniežatstva

828

knieža Pribina dal v Nitre postaviť kresťanský kostol

833

vyhnanie Pribinu kniežatom Mojmirom, vznik Veľkej Moravy



Slovanské nádoby

Jazda bola hlavnou údernou silou avarského vojska. V jeho radoch bojovali početné oddiely slovanských spojencov, v dobových prameňoch označovaných ako befulkovia.

Slovania na našom území

(5. storočie – 9. storočie)

Problém príchodu Slovanov na naše územie dodnes nie je uspokojivo vyriešený. Všeobecne sa zakorenil názor, že Slovania prešli priesmyky Karpát asi v 4. až v 5. storočí po Kr. a v priebehu poldruha storočia obsadili nielen Karpatskú kotlinu, ale prenikli až na južný Balkán. Ruský kronikár **Nestor** začiatkom 12. storočia zaznamenal živú tradíciu svojich kyjevských súkmeňovcov, podľa ktorej kolískou Slovanov bola Karpatská kotlina a dunajské brehy, odkiaľ ich však vytlačili Kelti. Časti praslovanských kmeňových skupín antickými autormi nazývanými Géti, Jazygovia, Kotini, Buri či Sarmati obývala oblasť stredného Dunaja už v dobách pred zmenou letopočtu. Ďalšia slovanská migračná vlna prekryla neskorú fázu púchovskej kultúry a asimilovala zvyšky rôznorodého obyvateľstva asi keltského či germánskeho pôvodu.

Začiatkom 5. storočia prenikol do Karpatskej kotliny kočovný kmeň Hunov. Najvýznamnejší hunský vládca **Atila** (+453) vytvoril ríšu, siahajúcu od brehov Volgy po rieku Rýn. Viedol úspešný zápas s Rimanmi, ktorí sa márne pokúšali zadržať vpády Hunov. Vďaka rímskemu vyslancovi k Atilovi menom **Priskos** máme z týchto čias (448) konkrétne správy o prítomnosti Slovanov na podunajských rovinách. Po Atilovej smrti v roku 453 sa jeho ríša rozpadla. V druhej polovici 5. storočia pod náporom barbarských kmeňov

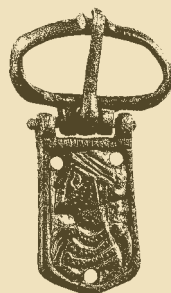




Franský kupec Samo, zjednotiteľ a vládca Slovanov (623 – 658-9)



Zdobený zlatý gombík vyrobený slovanskými zlatníkmi majstrami z Mikulčíc



Bronzová ozdobná pracka z konského postroja

definitívne zanikla Západorímska ríša (roku 476) a väčšinu jej niekdajších provincií zaplavili barbari. Začiatkom 6. storočia sa na Morave a časti západného Slovenska kratší čas zdržiaval germánsky kmeň Herulov. Bývalú rímsku provinciu Panóniu i predhorie Karpát ovládli bojovní Longobardi. Už v polovici 6. storočia byzantskí kronikári píšú o súvislom slovanskom osídlení od Baltického mora na severe po južný Balkán a od rieky Labe na západe až za Dneper na východe. V šesťdesiatych rokoch 6. storočia sa usadili na nížinách stredného Dunaja kočovní Avari, ktorí roku 568 vytlačili z Panónie Longobardov a za kagana **Bajana (568)** vytvorili v tomto priestore rozsiahlu a mocnú ríšu. Podmanili si aj okolité slovanské kmene. V rokoch 623 – 624 sa Slovania za pomoci franského kupca **Sama (623 – 658)** striasli avarského jarma. Po víťazných bitkách s Avarmi si zvolili Sama za svojho kráľa. Centrum jeho moci sa nachádzalo na území západného Slovenska a v priľahlých oblastiach Rakúska i Moravy. Samova ríša, prvý štátny útvar Slovanov na území Slovenska, si dokázala aj v nasledujúcom období uhájiť svoju existenciu. Roku 632 v bitke pri pevnosti Vogastisburg, ktorej polohu však nepoznáme, odrazili bojovníci vedení Samom útok franského kráľa **Dagoberta (603 – 639)**. Ríša sa však po Samovej smrti roku 658 rozpadla a Slovania v oblasti južného a západného Slovenska sa



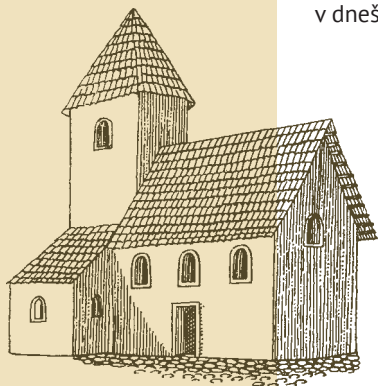
Strieborné predmety z polovice 7. storočia zo Zemianskeho Vrbovka



Velkomoravský terčik
so zobrazením sokoliára



Pozlátané bronзовé
kovanie zo Žitavskej
Tône zložené zo šiestich
masiek



Rekonštrukcia typického
velkomoravského
kostolíka



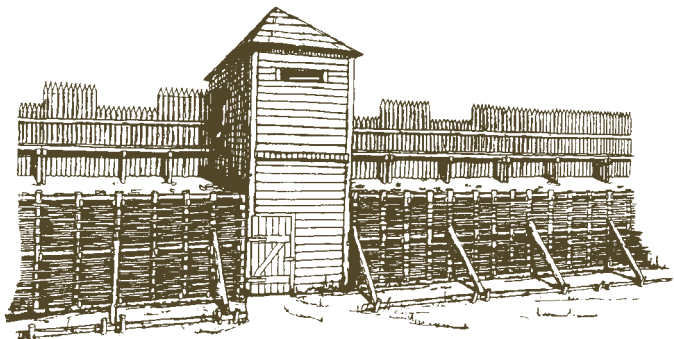
Nitrianske knieža Pribina dohliada
na výstavbu Kostola sv. Emeráma
v Nitre na malbe Alojza Struhára

dostali do čiastočnej avarskej
závislosti.

Naši slovenskí predkovia sa
radi usadzovali v údoliach riek,
kde bol dostatok úrodnej pôdy.
V ťažko prístupnom teréne
chránenom riečnymi ramenami
a močiarimi si stavali príbytky na
kolochoch. Dokázali však budovať

aj opevnené hradiská, často umiestnené na výšiniach obohané
priekopami, valmi a drevenými palisádami. Najvýznamnejšie sa
nachádzali v Nitre a jej okolí, v oblasti Bratislavy, dolného Pomoravia,
ale aj na dolnom toku Váhu, napríklad v Pobeďíme. Slovenské
obyvateľstvo síce prišlo do styku s kresťanstvom už oveľa skôr, ale
až do začiatku 9. storočia nebolo dostatočne upevnené a miesilo sa
s mnohými pohanskými zvykmi. Na sklonku 8. storočia sa skončila
nadvláda Avarov v Karpatskej kotline, keď ich ríšu rozvrátil franský
kráľ a neskorší cisár **Karol Veľký (768 – 814)**. Zvyšky Avarov boli
rozptýlené a poväčšine splynuli so slovanským obyvateľstvom.

V roku 828 prvé známe slovenské knieža na našom území **Pri-
bina (okolo 800 – 861)** dal v Nitre, kde sídlil, postaviť murovaný
kostol, ktorý prišiel vysvätiť salzburský arcibiskup **Adalrá**m. V roku
833 moravské knieža **Mojmír** Pribinu porazil. So zvyškom svojich
verných odtiahol za Dunaj a po niekoľkoročnom putovaní sa usadil
pod ochranou Franskej ríše neďaleko Blatenského jazera (Balaton)
v dnešnom Maďarsku, kde si vybudoval nové sídlo – Blatnohrad.



Rekonštrukcia slovanského hradiska v Pobeďime z 1. polovice 9. storočia

Velká Morava

(840 – 906)

Spojením Moravského kniežatstva a Nitrianska sa vytvorili predpoklady pre vznik významného štátneho útvaru na našom území, ktorý neskôr dostal meno Velká Morava. Spočiatku vládol nad celým jej územím knieža **Mojmír (okolo 830 – 846)**, toho však v roku 846 zosadil východofranský kráľ **Ľudovít (843 – 876)** a za vládcu ustanovil Mojmírovho synovca **Rastislava (846 – 870)**. Ani týmto zásahom si Východofranská ríša nezabezpečila trvalú nadvládu nad Velkou Moravou, o čom svedčia viaceré vojnové výpravy Ľudovíta proti Rastislavovi. Knieža sa pokúšal zbaviť závislosti od Franskej ríše aj v cirkevnej oblasti. V roku 862 vypravil k byzantskému cisárovi **Michalovi III. (842 – 867)** posolstvo s prosbou, aby do jeho krajiny poslal vierozvestcov ovládajúcich slovanský jazyk. Byzantský cisár vyhovel Rastislavovej žiadosti a vypravil na Velkú Moravu dvoch vzdelaných bratov **Konštantína a Metoda**, ktorí pochádzali zo Solúna a vďaka matke dokonale ovládali slovanský jazyk. V roku 863 prišli na Velkú Moravu už s prekladom časti Svätého písma a modlitieb do slovenčiny. Okrem liturgických kníh doniesli aj osobitné písmo prispôbené hláskosloviu slovanského jazyka – hlaholiku. Položili tak základy slovanského písomníctva. Konštantín



858

uzavretie mieru medzi Velkou Moravou a Východofranským kráľovstvom

863

byzantská misia Konštantína a Metoda na Velkú Moravu

880

pápež Ján VIII. schválil slovenskú bohoslužbu pre Velkú Moravu a vytvoril veľkomoravskú cirkevnú provinciu

890

Svätopluk ovládol Česko

905

koniec Veľkomoravskej ríše

Svätý Cyril a svätý Metod, tempera na dreve



Križ s motívom Kristovej hlavy